

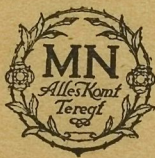
Nederlandsch of Belgisch?

BEKNOPT OVERZICHT VAN DE STAATKUNDIGE
GESCHIEDENIS VAN DE WESTERSCHELDE
ZEEUWSCH-VLAANDEREN EN LIMBURG

DOOR

DR. A. A. BEEKMAN

MET 2 KAARTEN

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1919

140

57

BIBLIOTHEEK VAN HET VREDESPALET

090000 0391975 1

NEDERLANDSCH OF BELGISCH?

14280. 140 57

Nederlandsch of Belgisch?

BEKNOPT OVERZICHT VAN DE STAATKUNDIGE
GESCHIEDENIS VAN DE WESTERSCHELDE
ZEEUWSCH-VLAANDEREN EN LIMBURG

DOOR

DR. A. A. BEEKMAN

MET 2 KAARTEN

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1919

IV

In verband met de actie, in den laatsten tijd in een groot gedeelte der Belgische en Fransche pers tegen ons land gevoerd, wordt telkens gesproken van gebieden, die door of ten behoeve van Nederland van tot België behorende gewesten zijn „afgerukt” en „teruggave” daarvan geëischt.

Voor zoover men kan aannemen dat die beweringen te goeder trouw worden geuit, kunnen zij slechts het gevolg zijn van grove onkunde.

Ook schijnen vele beschaafde Noord-Nederlanders niet meer in die mate te kunnen beschikken over de kennis van hun Vaderlandsche geschiedenis wat dit punt betreft, dat de ware toedracht der feiten hun klaar voor oogen staat en zij bedoelde beweringen dadelijk met klem zouden kunnen weerleggen.

Het schijnt mij daarom wenschelijk in het volgende zeer in 't kort eenige hoofdzaken in herinnering te brengen, alleen feiten, waarbij dus tweeërlei opvatting of uitlegging uitgesloten is, m.a.w. een kort overzicht te geven, waardoor hij die de waarheid weten *wil* zich van ongerijmde voorstellingen zal moeten onthouden.

Ik stel dus voorop dat hier niets nieuws zal worden meegedeeld, maar slechts weinig meer dan een oud-leerling van Gymnasium of Hoogere Burgerschool, die in zijn geschiedenislessen goed heeft opgelet, weten kan.

De uiteenzetting der bedoelde feiten wordt in deze dagen gemakkelijk gemaakt door de omstandigheid, dat van den Geschiedkundigen Atlas van Nederland reeds eenige kaarten verschenen zijn, die den staatkundigen toestand der Nederlandsche gewesten vóór en gedurende de Republiek der Vereenigde Nederlanden aanschouwelijk voorstellen. Dit half-officieele werk, waarvan de uitgave o.a. gesteund wordt door de Nederlandsche Regeering,¹⁾ wordt tot stand gebracht door verscheidene geleerden en specialiteiten op geschiedkundig gebied. De kaarten worden toegelicht en gedocumenteerd door daarbij behoorenden tekst en kunnen dus als bewijsstukken dienen zooals die door de tegenwoordige wetenschap worden vereischt.

De hierachter gevoegde kaarten zijn schetsen, getrokken uit kaarten die in dien atlas voorkomen.

¹⁾ Uitg. van MARTINUS NIJHOFF te 's-Gravenhage.

I

Zeeland en de Wester-Schelde.

Het oude gewest Zeeland, waarop na de oorlogen tusschen de Graafschappen Holland en Vlaanderen dit laatste gewest geen aanspraak meer maakte, terwijl het bij het Verdrag van Parijs van 6 Maart 1323 ook van alle verdere leenhulde voor Zeeland Bewester-Schelde (d.i. Zeeland t. z. van de tegenwoordige Ooster-Schelde) afzag, werd volgens stukken van 1223 aangeduid als liggende tusschen „Heidenzee et Bornesse” of „Bornesse et Hedinsee”¹⁾ en in de Keur van Middelburg van 1254 „tusschen Masemude ende Hedinsee”.²⁾ De Grafelijke Keur voor geheel Zeeland van 13 Nov. 1290 gold voor allen „die wonen of wonen zullen tusschen Caesant ende Greveninghe”³⁾.

Volgens eerstgenoemde bepalingen strekte Zeeland zich dus uit van den Maasmond in het Noorden, zoodat Voorne en het grootste deel van Putten daaronder oorspronkelijk begrepen waren, en — wat nu juist van belang is om op te merken — tot de Heidensee in het Zuiden.

Wat was die Heidenzee of Hedinsee?

Deze eenvoudig voor hetzelfde water te verklaren dat nu de Wester-Schelde heet gaat niet aan. Vooreerst is deze breede zeeboezem, die oorspronkelijk met de rivier de Schelde niets te maken had, in den Romeinschen tijd

¹⁾ n.l. in de Keuren van Westkapelle en Domburg. (Oorkondenboek van Holland en Zeeland I, Nos. 279 en 284).

²⁾ Ald. I, No. 590.

³⁾ Ald. II, No. 747.

waarschijnlijk niet meer dan een onbeteekend kustriviertje was, eerst langzamerhand gevormd. Haar benedengedeelte bij zee, de Wylingee (Wielingen), zal wel het grootste deel geweest zijn, maar toch oorspronkelijk veel minder breed dan nu: nog omstreeks het midden der 17e eeuw lag Breskens, dat nu aan zee ligt, 1800 M. er van verwijderd! En vóór Kadzand en de Groe, die door den mond van het oude Zwin gescheiden waren, lag nog in de 16e eeuw het schiereiland, later eiland, Wulpen met duinen aan de buitenzijde en waarop eenige dorpen gelegen waren. Dit land en een breede strook van de daarachter liggende kust is, evenals de kust aan de overzijde, vooral die van Zuid-Beveland, langzamerhand geheel verdwenen door het vreeselijk verschijnsel der vallen (wegvallen van de oevers, doordat het water op groote diepte ver landwaarts daarin doordringt). Het oostelijk gedeelte van de tegenwoordige Wester-Schelde, de oude Hontee, stond zeker in de 14e eeuw, misschien reeds vroeger, in verbinding met de Schelde; die verbinding, de „Hontemude” (mond van de Hontee), was in de tweede helft der 14e eeuw reeds zoo ruim geworden, dat zich daarlangs een steeds aangroeiend scheepvaartverkeer ontwikkelde, voornamelijk om den tol te Iersekeroord (toen tegenover Bergen op Zoom) mis te varen.

De eigenlijke *rivier* de Schelde n.l. liep van Antwerpen langs Bergen op Zoom en boog zich dan westwaarts als een rivier, die ter hoogte van Reimerswaal ($1\frac{1}{4}$ uur t. W. van Bergen op Zoom) nauwelijks de breedte had van de tegenwoordige Nieuwe Maas te Rotterdam en in den Romeinschen tijd aldus voortliep tot dicht bij haar mond t. N. van Walcheren. Maar langzamerhand werd ook zij door vallen en in verband met overstromingen vervormd tot dien breeden zeeboezem met diepe geulen, dien wij nu de Ooster-Schelde noemen. Deze rivier verdeelde

van ouds het gewest in Zeeland Bewester- en Zeeland Beooster-Schelde.

Nu is het zeer merkwaardig, dat op een kaart van Kadzand van 1555 door *Franchoy van de Velde*¹⁾ op het eiland Wulpen een Zuid-West loopend stroompje geteekend is met het bijschrift „Heydensee”.

Men heeft gezegd dat dit wel een vergissing zal zijn, omdat door een zoo kort water de grens van een geheele provincie niet aangeduid zal zijn geworden. Maar, daargelaten dat het in den loop der tijden groote veranderingen kan hebben ondergaan, is die bewering op zich zelf ook niet juist. Immers de bepaling van Holland in 1263 „inter Zipam et Mosam”²⁾, maakt ook gebruik van een zeer kort zeegat of „Zijpe” ten Noorden van Petten. Men gaf door zulke bepalingen alleen de eindpunten langs de kust aan. Het korte kustriviertje, de Lauwe(r)s, gaf dikwijls de grens aan van de ter weerszijden gelegen deelen van Friesland, maar deze zelve strekten zich landwaarts in veel verder uit dan dit weinig beteekenend stroompje.

Hoe dit zij, ook de bovengenoemde grensbepaling van 1290: „tusschen Caesant ende Greveninghe” voor Zeeland zonder Voorne en Putten — die onder onafhankelijke heeren stonden en waarvoor dus de Keur niet gold — toont duidelijk aan dat de zuidelijke grens van Zeeland aan de kust te vinden was bij het land van Kadzand, dus aan den Vlaamschen wal.

En hieruit volgt, dat de Wielinge-Honte, nu vergroeid tot de Wester-Schelde, geheel tot het gebied van Zeeland behoorde.

Ook in later tijd is dit zoo gebleven, hoewel daaromtrent wel eens onzekerheid schijnt te zijn ontstaan.

¹⁾ Copie op het Rijks-Archief in Zeeland, No. 1403.

²⁾ Oorkondenboek Holland en Zeeland II, No. 106.

waarschijnlijk doordat gewoonlijk gerekend wordt, dat, als een eigenlijke rivier de grensscheiding tusschen twee landen vormt, de grenslijn loopt midden door de diepe geul of, zooals men vroeger zeide, „ten halven diepe”. Maar in zulke zeeboezems als de Wester-Schelde bestaat niet een enkele diepe geul; verscheidene zulke geulen, gescheiden door ondiepten, zelfs door bij eb droogvallende platen, worden daar gevonden en hier was oorspronkelijk niet een rivier geweest, zooals de Schelde waarvan de oude loop in de tegenwoordige Ooster-Schelde nog ongeveer is na te gaan. Van daar waarschijnlijk de Sententie van den Raad van Mechelen van 1504, waarin men leest dat de Honte „du tout au tout” een Zeeuwsche „fleuve et stroom” was, „saulf le conte de Flandres du coté et au long de Flandres y avoit aultant et si avant jurisdiction, qu’il pouvoit entrer en l’eauwe et aloncher d’une épée ou de la verge de justice ce qu’il a volu exploicter”.¹⁾

Daarom is in den Geschiedkundigen Atlas van Nederland op de kaart „De Zeventien Provinciën in 1555” de grens ook langs den Vlaamschen wal geteekend.

En zoo bleef het onder de Republiek; zoowel de groote kaart van Zeeland van Nic. VISSCHER, verbeterd door OTTENS, van ongeveer 1680 en die in de Kroniek van SMALLEGANGE als die van D. W. C. en A. HATTINGA van omstreeks 1753 vertoonen de zuidelijke grens van Zeeland onmiddellijk langs den Vlaamschen wal, zelfs over de aangewassen gronden aan die zijde. Hierop grondde zich ook het recht van de Provincie Zeeland op de Hoogplaat (later ook Hoofdplaat), waarover ernstig geschil ontstond tusschen die Provincie en de Staten-Generaal, onder welker Souvereiniteit Staats-Vlaanderen

¹⁾ KLUIT. Hist. Critica, Cod. Diplom., bl. 1881.

stond, en een hevig twistgeschrijf gevoerd is ¹⁾. Zeeland wees er op dat de Hooge Plate eenmaal als een eiland was *opgewassen* in den *Zeeuwschen* stroom de Westerschelde, de Generaliteit beschouwde ze meer als *aanwas* aan den Vlaamschen oever. Het geschil is ten slotte in 1775 beëindigd door een vergelijk, waarbij een splitsing der gronden werd vastgesteld. Het aan Zeeland komend deel werd in 1778, dat van de Staten-Generaal 3 jaar later ingedijkt, gescheiden door een dijk, nu nog als een weg, de Hooge weg, over (Zie schetskaart I, getrokken uit de bladen 16 en 17 van de kaart „De Republiek in 1795” van den Geschiedkundigen Atlas van Nederland).

Beziet men de Kaart „De Zeventien Provinciën in 1555” in dien atlas, dan blijkt, dat toen ter tijde het tegenwoordig Zeeuwsch-Vlaanderen nog tot de Provincie Vlaanderen behoorde. De opstand tegen Spanje en de daarop gevolgde zoogenaamde tachtigjarige oorlog hebben daarin verandering gebracht. Het spreekt van zelf dat gedurende dien worstelstrijd beide partijen aanhoudend trachtten de grenzen van het door hen bezette gebied zooveel mogelijk naar 's vijands zijde te verschuiven.

Dientengevolge hebben de zeven noordelijke gewesten zekere gebieden bezet, in de tegenwoordige provinciën Zeeland, Noord-Brabant en Limburg gelegen, die rechtstreeks onder het gezag der Staten-Generaal werden gesteld en daarom Generaliteitslanden werden geheeten.

Dit geschiedde o.a. in het noorden van Vlaanderen.

Nadat Parma de Zuidelijke Nederlanden weer aan het gezag des Konings onderworpen had, werd de strijd in dat deel van Vlaanderen met afwisselend geluk gevoerd.

¹⁾ Zie o.a. *Zeelandia Illustrata* II, bl. 597.

Sluis, dat na de Pacificatie van Gent de Staatsche zijde gehouden had, werd na dappere tegenweer in 1587 door Parma veroverd, waardoor alles ten westen van den Braakman in diens handen kwam behalve Biervliet. Dit laatste, dat in 1572 en Terneuzen, dat in 1573 door de watergeuzen genomen werd, zijn sedert die jaren steeds aan de Staatsche zijde gebleven. De bewoners van Groede wilden voor de macht der Spanjaarden niet bukken, groeven de dijken door en weken naar Zeeland.

Reeds vroeger, in 1583 had Parma Axel en de geheele streek aldaar door verraad in handen gekregen, ook het fort Sas van Gent, indertijd door de Gentenaren ter bescherming der sluis en het daarbij opgekomen gehucht aangelegd, en het meer belangrijke Hulst. Axel werd in 1586 door Prins Maurits heroverd, en bleef steeds onder het gezag der Staten, Hulst was van 1591 tot 1596 weer in de macht der Staatschen. Bij dezen worstelstrijd staken vriend en vijand de dijken door van dit gewest, dat geheel uit op de zee veroverde polders bestaat en dat dus bij elken vloed overstroomd werd, ter benadeeling van den vijand en bescherming van zich zelve. Omstreeks 1600 lag bijna dit geheele land buiten de stadjes voor eb en vloed.

Maar toen Prins Maurits in 1604 Sluis heroverd had, kwam en bleef het gebied ten westen van den Braakman nagenoeg geheel onder Staatsch gezag. Hulst, dat in 1596 door Albertus ingenomen was, bleef echter in de macht van Spanje, totdat het in 1645 door Frederik Hendrik heroverd werd, die in het vorig jaar ook Sas van Gent weer aan de Staatsche zijde had gebracht.

Bij den vrede van Munster in 1648 werd bepaald (Art. 2), dat het grondgebied van weerszijden werd aangewezen door den toestand van het oogenblik, zoodat o. a. het noordelijk deel van Vlaanderen, bestaande uit

een deel van het oude Vrije van Brugge (toen Vrije van Sluis) en ten Oosten van den Braakman het grootste deel der Vier Ambachten en de Heerlijkheid Saaftingen aan de Staten-Generaal kwamen. Een meer nauwkeurige vaststelling der grenzen van Staats-Vlaanderen had echter eerst plaats bij een overeenkomst tusschen de Staten-Generaal en Spanje te Brussel, van 28 September 1664. Die grenzen werden bij het Barrière-Traktaat van 15 November 1715 belangrijk uitgebreid, zoodat zelfs Heijst in het Westen en in het Zuiden de landstreek tusschen St. Kruis en Filippine er binnen vielen. Maar daar hierover geschillen ontstonden, werden zij door een nieuw verdrag van 22 December 1718 weer gewijzigd en vrij aanmerkelijk ingekrompen, hoewel zij toch ruimer bleven dan die van 1664. Op schetskaartje I zijn beide grenzen aangegeven.

In de laatste jaren der Republiek werden de geschillen met Keizer Jozef II opgelost door het voor ons nadeelig verdrag van Fontainebleau van 8 November 1785. Hierbij werden o.a. de grenzen van Staats-Vlaanderen ongeveer tot die van 1664 teruggebracht.

Volledigheidshalve zij hier vermeld, dat de vesting Lilloo, op den rechter Schelde-oever door die van Antwerpen tegelijk met die van Liefkenshoek aan de overzijde in 1583 aangelegd, na den Munsterschen vrede in het bezit der Staten is gebleven met de op denzelfden oever gelegen forten Kruisschans, $\frac{1}{2}$ uur boven, en Frederik Hendrik, $\frac{3}{4}$ uur beneden Lilloo. Liefkenshoek bezaten wij ingevolge het Tractaat van 1664, terwijl bij dat van 1718 nog aan de Republiek kwamen de ook op den linker Schelde-oever gelegen Polder Anna met een deel van Keetenisse. In 1785 werden al deze sterkten en polders aan Oostenrijk afgestaan (Zie schetskaartje I).

Onder den prijs die in 1795 betaald moest worden voor de broederschap met de Fransche Republiek was begrepen de afstand van Staats-Vlaanderen. Dit bleef deel uitmaken van die Republiek en daarna van het Fransche Keizerrijk. Maar de territoriale veranderingen die in den zoogenaamden Franschen tijd in Europa hebben plaats gehad zullen wel nooit als grond kunnen dienen voor aanspraken in onzen tijd.

Bij de Grondwet van 29 Maart 1814, Art. 54 werd Staats-Vlaanderen eerst met ongeveer het tegenwoordige Noord-Brabant tot één provincie samengevoegd, maar ingevolge Art. 55 bij Besluit van 20 Juli van dat jaar met Zeeland vereenigd, zooals in den considerans staat: om de betrekkingen van binnenlandschen handel, om het door de bewoners van Staats-Vlaanderen gemanifesteerd verlangen en om historische redenen.¹⁾

Bij de scheiding van België bleef ingevolge Art. 2 van het Tractaat van 19 April 1839, dat de grensschrijving van het Belgische grondgebied bevatte, Staats-Vlaanderen tot Nederland behooren.

Uit dit geschiedkundig overzicht volgt dus:

Zeeuwsch Vlaanderen is, behalve in den Franschen tijd, feitelijk nadat het veroverd is en wettig erkend na den vrede van Munster in 1648, altijd een deel geweest van Noord-Nederland.

¹⁾ *Mr. G. Mees. Hist. Atlas van Noord-Nederland. Tiende kaart, blz. 10 en 11.*

II.

Limburg.

Wij zullen nu nog nagaan de politieke geschiedenis van het gewest, dat de tegenwoordige Nederlandsche provincie Limburg vormt.

Maastricht was in 1204 door den Duitschen Keizer aan den Hertog van Brabant in leen gegeven. Het werd in 1579 door Parma veroverd, in 1632 door den Stadhouder Frederik Hendrik hernomen en bleef sedert dien tijd een „Brabantsche” stad. De Algemeene Staten vertegenwoordigden toen den Hertog van Brabant en werden daarom te Maastricht de „Brabantsche Regeering” genoemd.

De Kapittelkerk van St. Servaas bezat reeds lang een aantal dorpen, elf in getal, die bij de verovering der stad in 1632 mede onder de oppermacht der Staten kwamen, doch hun oude bestuur en rechtspraak behielden. De meeste lagen als enclaves in het gebied van het Bisdom Luik, meerendeels Z.W. en Z.Z.W. van Maastricht, andere t. O. van de Maas. (Zie schetskaartje II). ¹⁾

Van uit het sterke Maastricht werden daarna verschillende ondernemingen uitgevoerd tegen de Spaansche bezettingen in den omtrek, waardoor een vrij groot gebied in de macht der Staten kwam.

Hiertoe behoorde het Graafschap van den Vroenhove t. W. van Maastricht en de Luiksche heerlijkheid St. Pieter gelegen en zich zelfs in die stad tot den *ouden* ringmuur uitstrekkend.

¹⁾ Op grootere schaal in den Geschiedk. Atl. van Ned. op de Kaart: De Republiek in 1795, Blad 19.

Binnen de stad vond men dus een gedeelte van het rechtsgebied van den Vroenhove en van een der St. Servaasdorpen, Tweebergen, maar het overige, grootste gedeelte der stad met Wijk aan de overzijde der Maas — op een paar kleine rechtsgebieden in het Zuiden na — stond onder *twee* rechtsgebieden, n.l. het Brabantsch (over allen te Maastricht uit Brabantsche moeders geboren of daarbuiten buiten het Bisdom Luik) en het Luiksch (over allen te Maastricht uit Luiksche moeders geboren of daarbuiten binnen het wereldlijk rechtsgebied van den Bisschop van Luik). Men noemde dit grootste deel der stad daarom ook wel het „tweeheerig Maastricht”.

Voorts is door verovering op Spanje aan de Republiek gekomen op den rechteroever der Maas een groot gedeelte van Het Land van Overmaze, n.l. van het Land van Valkenburg, het Land van Daalhem en het Land van 's Hertogenrade. Deze landen werden onder Karel V in 1504 bij het oude Hertogdom Limburg, toen ook reeds sedert 1288 Brabantsch, gevoegd, evenals de Heerlijkheid Kerpen op de grens van Trier en Keulen, hoewel zij daarmede oorspronkelijk niet te maken hadden.¹⁾ Hierdoor werd dit kleinste der Nederlandsche gewesten wat vergroot.

De oude Heerlijkheid Valkenburg kwam in 1362 aan Brabant. Zij heeft slechts korten tijd, in de eerste helft der 13e eeuw, door huwelijk aan den Hertog van het ten Z. er van gelegen Limburg behoord.

Bij den Munsterschen Vrede van 1648 was een gedeelte van Valkenburg met het stadje door Staatsche troepen bezet, het ander gedeelte door Spaansche. Er werd toen bepaald dat de drie Kwartieren Valken-

¹⁾ P. J. BLOK, Geschiedk. Atl. v. Ned. De Zeventien Provinciën in 1555, bl. 36.

burg, Daalhem en 's Hertogenrade zouden blijven in den staat waarin zij zich toen bevonden en ingeval van geschil zou de „Chambre mi partie” ¹⁾ beslissen. Er kwamen inderdaad veel klachten, geschillen, enz., waaraan geen einde kwam, totdat in 1657 een Commissie benoemd werd die met den Spaanschen gezant de grensscheiding zou regelen. Dit is eindelijk geschied bij het verdeelings-tractaat van 21 Dec. 1661.

De oppervlakte van de heerlijkheden, dorpen, enz., die hierbij aan de Staten werden toegekend, „Staatsch Valkenburg”, was grooter dan die van „Spaansch Valkenburg” (zie schetskaartje II).

Bij den vrede van Utrecht in 1713 kwam dit laatste gedeelte aan Oostenrijk.

Bij het Verdrag van Fontainebleau van 8 Nov. 1785 werden aan Staatsch Valkenburg toegevoegd de door Oostenrijk afgestane Heerlijkheden Oud-Valkenburg, Schin op Geul, Strucht en de Vrij-Heerlijkheid Schaasberg, terwijl aanspraken op nog eenige andere deelen vervielen.

Het oude Graafschap Daalhem was in 1239 door verovering aan Brabant gekomen. In 1644 werd de hoofdplaats Daalhem door den bevelhebber van Maastricht ingenomen. Bij het verdeelingsverdrag van 1661 werd een gedeelte, waaronder de stad met het Kasteel, aan de Republiek, het andere aan Spanje toegewezen. Dit laatste kwam bij de vrede van Utrecht in 1713 ook aan Oostenrijk (zie schetskaartje II).

Bij het verdrag van Fontainebleau van 8 Nov. 1785, stond echter de Republiek aan Oostenrijk geheel Staats-Daalhem af, behalve de heerlijkheden Kadier en Oost, die aan Staats-Valkenburg grensden.

¹⁾ Een commissie, die uit een gelijk aantal leden van beide partijen zou bestaan, om de vele grenskwestie's nader te regelen, maar die weinig uitgericht heeft, zoodat de regeling dikwijls op andere wijze geschiedde.

De Heerlijkheid Rode, werd, toen zij bij twee gedeelten, het laatst in 1136, aan den Hertog van Limburg was gekomen, 's-Hertogen-Rode (Rode le Duc, Rolduc) of 's-Hertogenrade geheeten.

Ook van dit land werden de grenzen van het Staatsch en het Spaansch gedeelte, waarin het door den oorlog was gesplitst, door het Verdrag van 1661 nader bepaald, terwijl het laatste ook in 1713 Oostenrijksch werd. Dit bleef zoo tot het einde der Republiek (zie schetskaartje II).

Tusschen en aan de genoemde landen van Overmaze lagen nog eenige Rijksheerlijkheden, onder geen andere Souvereiniteit staande dan die van het Duitsche Rijk, n.l. Wittem, Wijlre, Mesch, Rijkholt, Gronsveld, Stein, Limbricht en Rimburg.

Voorts zijn nog bij den Vrede van Munster aan de Republiek gekomen de acht zoogenaamde „dorpen van Redemptie” (die hun aandeel in de gemeene lasten door de betaling van een jaarlijksche som hadden *geredimeerd* of afgekocht), als enclaves in het Luiksche gelegen. Hiervan kwamen Hermalle (met Argenteau) en Falais in 1785 aan Oostenrijk.

Het smalle gedeelte van de Nederlandsche provincie Limburg ten Noorden van genoemde landen, met de stadjes Sittard en Susteren, vormde een gedeelte van het Hertogdom Gulik.

Het noordelijk gedeelte van de tegenwoordige Nederlandsche provincie Limburg werd eenmaal grootendeels ingenomen door een der 4 Kwartieren van het Hertogdom Gelderland, n.l. door het voormalige Tweede Kwartier, ook wel het Overkwartier, Kwartier van

Roermond of Opper-Gelder geheeten. Het strekte zich ook meer oostelijk over tegenwoordig Duitsch gebied uit. De hoofdplaatsen van de onderdeelen er van waren Roermond, Venloo, Gelder en Erkelens. ¹⁾

Om dit gewest is in den tachtigjarigen oorlog met afwisselend geluk gestreden. Wel werden ook Venloo en Roermond in 1632 door de Staatschen veroverd, maar kort daarna werden zij door de Spanjaarden hernomen. Bij den vrede van Munster bleef dit oudste deel van Gelre aan Spanje (zie schetskaartje II).

De Spaansche Successie-oorlog bracht echter verandering. Bij den vrede van Utrecht in 1713 werd het grootste deel van het Overkwartier toegewezen aan Pruisen, n.l. grootendeels wat nu in Duitschland ligt en in ons Limburg ter rechterzijde van de Maas, ten noorden van Venloo. (Mook, Gennep, Heien en Weze, die oorspronkelijk tot het Hertogdom Kleef behoorden, waren dus in 1612 ook reeds aan Pruisen gekomen); — bovendien op den linker oever het geheele Land van Kessel, samengesteld uit 20 heerlijkheden (Pruisisch Opper-Gelder).

Bij het Barrière-Tractaat van 1715 werden aan de Algemeene Staten afgestaan Venloo met rechtsgebied en het tegenoverliggend Fort St. Michiel, de Heerlijkheid en vesting Stevensweerd en de Heerlijkheid of het Ambt Montfoort (Montfort), behalve Zwalmen en Elmpt, die, reeds veel vroeger van Montfoort gescheiden, aan Oostenrijk gekomen waren en daarbij bleven. Het Ampt van Montfoort omvatte een vrij groote landstreek binnen onze tegenwoordige grenzen, van Beesel en Belfeld in het Noorden tot en met

¹⁾ Geschiedkundige Atlas van Nederland. De Zeventien Provinciën in 1555, Bladen 1 en 2.

Nieuwstad in het Zuiden. In 1785 werden daarbij nog Obbicht en Papenhoven gevoegd (Staats-Opper-Gelder).

Het overige kwam aan Oostenrijk, n.l. de stad Roermond met omliggend gebied en de twee genoemde heerlijkheden van Montfoort. Bovendien kreeg Oostenrijk rechts van de Maas de Heerlijkheid Dalenbroek en links daarvan de Heerlijkheden Weerd en Nederweerd, Meiel, Wessum, Pol en Panheel (Oostenrijksch-Opper-Gelder).

Voegt men bij de reeds genoemde landen het grootste deel van het Graafschap Horn en de Heerlijkheden Neeritter en Heel, die alle onder de Souvereiniteit van Luik stonden; het Rijksvorstendom Torn en de Baronie van Kessenich (noordelijk gedeelte), — en op den rechter Maasoever Tegelen, Melik en Herkenbosch, die tot het Hertogdom Gulik behoorden, dan heeft men een overzicht verkregen van hetgeen binnen de grenzen van de Nederlandsche provincie Limburg vroeger al of niet tot de Nederlandsche gewesten behoorde.¹⁾

Wij zagen dus dat vóór 1795 van het noordelijk deel van die provincie, dat oorspronkelijk Geldersch was, slechts een zeer klein gedeelte tijdelijk Oostenrijksch is geweest, zoo men wil tot de Oostenrijksche Nederlanden heeft behoord; dat de landen onder de Souvereiniteit van Luik nooit iets noch met de Spaansche noch met de Oostenrijksche Nederlanden hebben te maken gehad, als zijnde het Bisdom Luik een afzonderlijke staat, niet behorende tot de Zeventien Nederlandsche gewesten en eindelijk, dat het zuidelijk deel,

¹⁾ Voor meer bijzonderheden zie den tekst v. d. Geschiedk. Atl. v. Ned. De Republiek in 1795, bl. 31 tot 56.

waarvan slechts een zeer klein gedeelte ('s-Hertogenrade) in de 12^e eeuw tot het toenmalige Hertogdom Limburg heeft behoord, na het vredesverdrag van 1648 grootendeels een deel heeft uitgemaakt van de Republiek der Vereenigde Nederlanden.

Vóór 1795 is weinig of geen territoriaal verband aan te wijzen tusschen de deelen der tegenwoordige Provincie Limburg en de onder Spaansche of Oostenrijksche heerschappij staande Zuidelijke Nederlanden.

In 1794 werden de Zuidelijke Nederlanden veroverd en daarna bij de Fransche Republiek gevoegd. De Bataafsche Republiek moest haar onafhankelijkheid medekopen door afstand van grondgebied: Staats-Vlaanderen, zooals wij zagen, Maastricht en Venloo en voorts alles wat de Republiek bezat ten Zuiden van Venloo.

Zoo bleef de toestand wat de Noordelijke Nederlanden betraf tot het herstel in 1814.

De Zuidelijke Nederlanden waren onder het Fransche Keizerrijk verdeeld in departementen, die zeer weinig meer geleken op de oude provinciën aldaar, maar ongeveer met de tegenwoordige overeenkwamen, behalve dat het Departement des Deux Nethes buiten de tegenwoordige Provincie Antwerpen, die van Brabant was afgenomen, ook onze Landen van Breda en Bergen-op-Zoom omvatte en het deel van Holland ten Zuiden van het Hollandsch Diep. Het Departement de la Meuse Inférieure was gevormd uit het noordelijk deel van het Bisdome Luik, dat nu de Belgische Provincie Limburg beslaat, met Maastricht en het Land van Overmaze, Oostenrijksch en Staatsch Opper-Gelder met Weerd, Nederweerd, Horn, Torn, enz. Het Pruisisch gedeelte van ons tegenwoordig Limburg ten Noor-

den daarvan (dus zonder Venloo) behoorde tot het Departement de la Roer, zich oostwaarts uitstrekkend tot den Rijn.

Toen het Weener Congres bepaald had, dat de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden tot één Koninkrijk onder Willem I zouden worden samengevoegd en tevens aan den Koning voor het gemis zijner Nassausche landen het Groothertogdom Luxemburg zou worden gegeven, d.i. het Departement des Forêts met uitzondering van het noordelijk deel (Traktaten tusschen den Koning en Engeland, Oostenrijk, Rusland en Pruisen van 31 Mei 1815), bleven de andere departementen van de Zuidelijke Nederlanden in 't algemeen behouden als provinciën van het nieuwe „Koninkrijk der Nederlanden” en werden de benamingen der departementen, zooveel mogelijk door die der oude provinciën vervangen, al dekten de daardoor aangeduide gewesten elkaar volstrekt niet.¹⁾ De noordoostelijke deelen van het oude Luxemburg en een stukje van het voormalige Bisdom Luik, waarin Malmedy lag, kwamen aan Pruisen. Het Groothertogdom Luxemburg zou deel uitmaken van den Duitschen Bond.

Een provincie „Limburg” werd samengesteld uit het noordelijk gedeelte van het voormalig Bisdom Luik (nu Belgisch Limburg) met het tegenwoordige Nederlandsch Limburg. De benaming was dus wel zonderling: het Belgisch gedeelte heeft nooit iets met het Hertogdom Limburg te maken gehad en van ons Limburg heeft alleen het kleine 's-Hertogenrade in de middeleeuwen daartoe behoord. De nieuwe provincie was dus wel uit

¹⁾ Zie den Geschiedk. Atlas v. Nederl. De Zeventien Provinciën in 1555, Bladen 1, 2, 3 en 4.

zeer vele stukken en stukjes van zeer verschillende afkomst gevormd; slechts een klein gedeelte maakte na den vrede van Munster nog deel uit van de Spaansche of Oostenrijksche Nederlanden.

Toen na de omwenteling van 1830 door de te Londen bijeengekomen Conferentie der 5 groote mogendheden Zuid en Noord gescheiden werden en de Zuidelijke gewesten tot een zelfstandigen staat werden verklaard, dienden de Belgen wel een nota in, waarin zij het onmogelijk noemden, dat België een onafhankelijke staat kon zijn zonder het bezit van den linker Schelde-oever, de geheele Provincie Limburg en het Groothertogdom Luxemburg, maar hun werd geantwoord, *dat daardoor een stelsel van vergrooting en verovering zou gehuldigd worden, dat geheel in strijd zou zijn met de Europeesche staatkunde*. Maar in de bekende 24 artikelen, die in een Traktaat werden veranderd dat 15 November 1831 door den Koning van België en de vijf groote mogendheden werd geteekend, werd bepaald, dat het grootste westelijk deel van Luxemburg bij België zou worden gevoegd, terwijl in ruil daarvoor Koning Willem I de tegenwoordige Nederlandsche Provincie Limburg, dus met Maastricht, zou ontvangen. Wèl was de Koning hiermede niet tevreden en eischte bovendien Duitsch grondgebied, ten Oosten sluitend aan het hem gelaten deel van Luxemburg, wèl bleven de Belgen volharden bij hunne territoriale eischen, maar de Conferentie stoorde zich niet aan die protesten. En hoewel Willem I, tot nadeel van Noord-Nederland, zich nog tot in 1839 bleef verzetten, en ook België nog altijd een grooter grondgebied verlangde, werd eindelijk 19 April van dat jaar een verdrag tusschen de vijf groote mogendheden en Nederland en een ander tusschen Nederland en

België geteekend, bestaande uit de nog eenigszins gewijzigde 24 Artikelen.

Volgens dat Tractaat zou het aan ons gelaten deel van Limburg door den Koning kunnen bezeten worden als Groothertog van Luxemburg of wel om met Holland vereenigd te worden. Er is toen door den Koning en de Kamers besloten, dat het deel zou uitmaken van den Duitschen Bond en dat het met den titel van Hertogdom vereenigd zou worden met het Koninkrijk, waarvan het sedert dien tijd feitelijk een provincie heeft uitgemaakt.

Om aan te toonen dat er in 1839 geen deelen „van België zijn afgerukt”, zou het voldoende zijn er op te wijzen, dat er vóór dien tijd geen België bestond. Er kon dus ook niets afgerukt worden.

Wil men echter de Spaansche, later de Oostenrijksche Nederlanden als zoodanig beschouwen, dan bewijzen de onweerlegbare feiten der geschiedenis, dat ons tegenwoordig Limburg voor het overgrootste deel gevormd wordt door gebieden die evenals Staats-Vlaanderen na den Vrede van Munster (1648) en na dien van Utrecht (1713) aan de Republiek der Nederlanden behoorden, of oorspronkelijk zelfs geheel Noord-Nederlandsch waren (Overkwartier van Gelderland). Met de steeds onder vreemde heerschappij staande Zuidelijke Nederlanden was het historisch verband al zeer gering.

Belgisch Limburg daarentegen heeft vóór 1794 noch met de Zuidelijke noch met de Noordelijke Nederlanden iets te maken gehad, daar het Luiksche gebied was, dat eerst onder de Fransche heerschappij bij de Zuidelijke Nederlanden of liever bij de Fransche Republiek gevoegd werd.

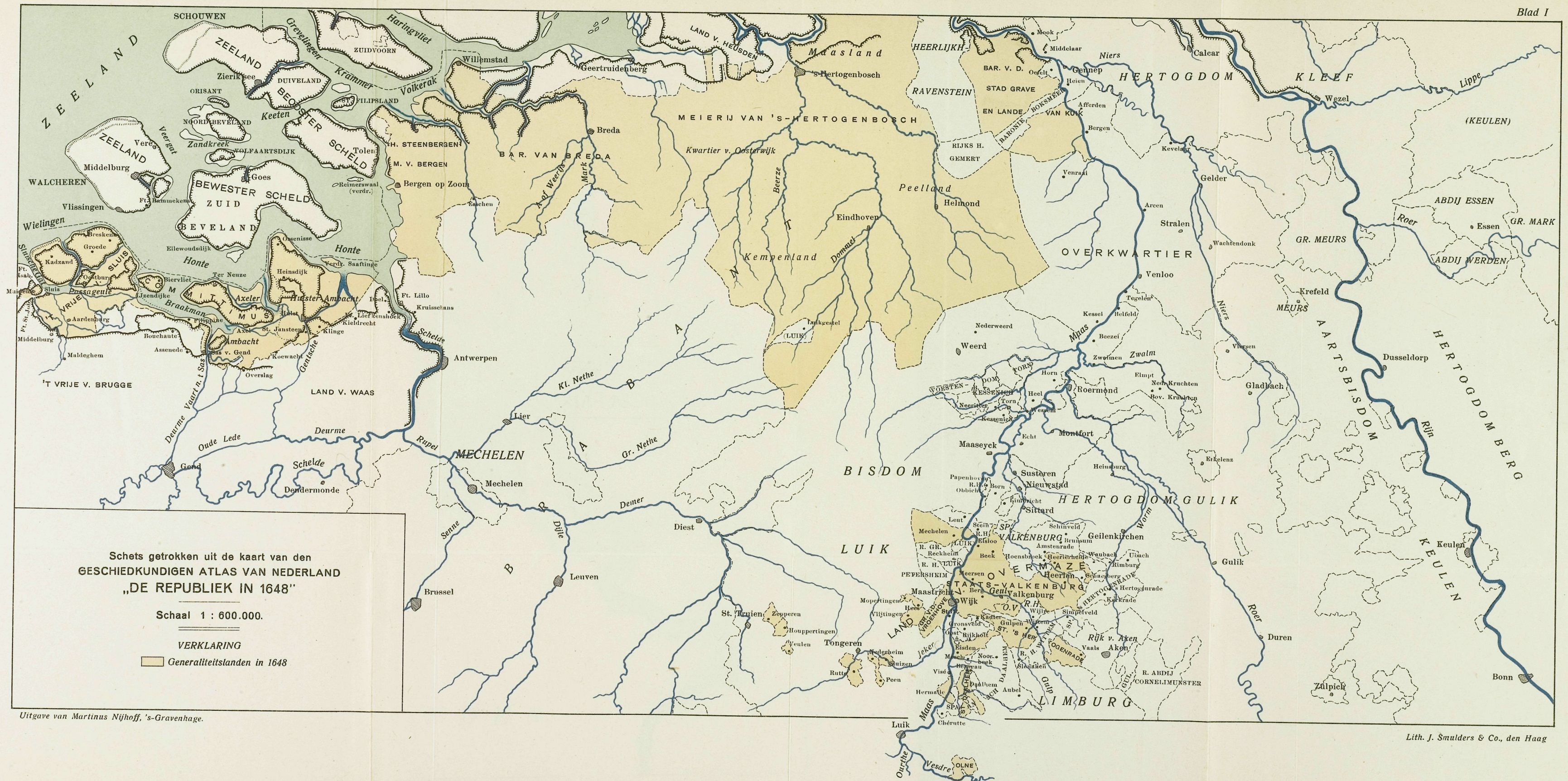
En als België nu spreekt van een „verloren gaan” van een deel van zijn grond door dat Tractaat van 1839

en thans eischt dat dit „teruggegeven” zal worden, dan zou evenzeer en zelfs met meer recht Nederland kunnen beweren, dat men het in 1839 een deel van de Provincie Limburg ontnomen heeft!

Het ligt niet in mijn bedoeling hier een polemiëk te gaan voeren tegen het standpunt, thans in België door velen en zelfs waarschijnlijk door de Regeering ingenomen.

Ik bepaal mij tot de mededeeling van de genoemde vaststaande *feiten*, ten opzichte waarvan dus geen verschil van meening mogelijk is.

Hoe de bewering mogelijk is, dat België in deze „sterk staat op zijn goed recht en geen tegenwerpingen vreest” en hoe het mogelijk geacht wordt dat het bezit van Limburg, enz. door Nederland „vóór 80 jaar op geen eerlijke basis zou gevestigd zijn”, — zooals men dezer dagen in een nieuw Vlaamsch blad kon lezen —, schijnt mij alleen in te zien door verblinde annexionisten of door hen die de leugen van den doortocht van een deel van het Duitsche leger door Limburg in 1914 noodig hebben om de waarheid in het aangezicht te kunnen slaan.

Schets genomen naar de kaart van den
GESCHIEDKUNDIGEN ATLAS VAN NEDERLAND
„DE REPUBLIEK IN 1795”

Schaal 1 : 200 000.

VERKLARING

- Grenzen der Prov. en Generaliteitslanden
(in Staats-Vlaanderen van 1664—1715 en ná 1785)
- Uitbreiding der Grenzen van Staats-Vlaanderen 1718—1785
- + + + + + Tegenwoordige Rijksgrens
(waar deze afwijkt van die van 1664)
- Grenzen van Zeeland

GESCHIEDKUNDIGE ATLAS VOOR NEDERLAND

UITGEGEVEN DOOR

DE COMMISSIE VOOR DEN GESCHIEDKUNDIGEN ATLAS VAN NEDERLAND
EN GETEEKEND DOOR HET LID DER COMMISSIE A. A. BEEKMAN.

LEDEN DER COMMISSIE:

PROF. DR. P. J. BLOK, Hoogleraar (<i>Voorzitter</i>).	PROF. DR. H. BRUGMANS, Amsterdam.
DR. W. A. F. BANNIER, Utrecht.	PROF. DR. I. H. GOSSES, Groningen.
DR. A. A. BEEKMAN, Oud-Genie-Offic., Den Haag.	F. A. HOEFER, Oud-Artillerie-Officier, Hattem.
DR. H. BLINK, 's-Gravenhage.	MR. DR. J. C. OVERVOORDE, Gem. Arch., Leiden.
J. C. RAMAER, c.i., Hoofding. Dir. 's Rijks Waterst.	

Behoudens eventueele wijzigingen geeft de volgende opgave een
overzicht van het aantal kaarten dat de Atlas zal bevatten:

DE STAATKUNDIGE EN KERKELIJKE INDEELINGEN.

Kaart

1. *De Romeinsche Tijd*, pl.m. 100. Nederland volgens de Germania van Tacitus, met de vindplaatsen van oudheden.
Carton a. De civitates van Germania Inferior met de volkstemmen.
Carton b. De wegen en plaatsen der Peutingeriana pl.m. 250.
2. *De Frankische Tijd*, pl.m. 843. Nederland met de indeeling in gouwen en vindplaatsen van oudheden in den Frankischen tijd.
3. *De ontwikkeling der Christelijke Kerk*.
4. *De Territoriën* pl.m. 1300. De vorstendommen van Noord- en Zuid-Nederland.
Carton. De comitatus van Lotharingia Inferior en Frisia pl.m. 1050.
5. **Holland, Zeeland en Westfriesland in 1300*. Bladz. 1. Holland's Noorderkwartier, door A. A. BEEKMAN.
Idem. Blad 2. Holland's Zuiderkwartier benoorden de Maas.
Idem. Blad 3. Holland's Zuiderkwartier bezuiden de Maas.
Idem. Blad 4. Zeeland.
6. *De marken van Gelderland, Overijsel, Drenthe, Westerwolde enz.* 1 : 200.000.
7. **De Bourgondische Tijd*. Bladz. 1 en 2. De Noordelijke Nederlanden in 1476, door P. J. BLOK. 2 bladen.
*Idem. Blad 3. Het Bourgondische Rijk in 1476, door P. J. BLOK.
*Idem. Blad 4. De St. Elizabethsvloed, 1421, door A. A. BEEKMAN.
Idem. Blad 5 en 6. De stederechten.
8. **De Zeventien Provinciën in 1555*, door P. J. BLOK en A. A. BEEKMAN. Blad 1—4.
*Idem. Blad 5—12. De voormalige zeeboezems in Friesland ten Westen en ten Oosten van de Lauwers, door A. A. BEEKMAN.
Idem. Blad 13. Zeeland circa 1535.
9. *De Kerkelijke Indeeling* pl.m. 1550. Tevens kloosterkaart.
Carton a. De nieuwe bisdommen 1560.
Carton b. De kloosters van Windesheim en van de Broeders des gemeenen levens.
Carton c. Plattegrond van Utrecht (emuniteten).
10. *De Hervormde Kerk in de 17de eeuw*.
11. **De Republiek der Vereenigde Nederlanden in 1648*, door H. BRUGMANS.
12. **De Republiek in 1795*, met de heerlijkheden, ambachten, enz. door A. A. BEEKMAN. 19 bladen.
*Idem. De Rijnverdeelingen in de 17de en de 18de eeuw, door J. W. WELCKER. 5 bladen. (De tekst is nog niet verschenen).
Idem. De Zuidergrenzen in de 18de eeuw. De Barrièresteden.
13. *Het Koninkrijk Holland 1806*.
Cartons. De Bataafsche Rep. 1798. Id. 1801. De departementen van het Keizerrijk.
14. *Het Koninkrijk der Nederlanden*.
15. **De Rechterlijke Indelingen na 1795*, door J. C. OVERVOORDE. 3 bladen.
16. *De Roomsche-Katholieke Kerk 1853*.
17. *De Koloniën*. Oost-Indische Cie, West-Indische Cie, Zuid-Afrika, Brazilië, Guyana, Nieuw-Nederland, bezit in zijn grootsten omvang, bezit in 1816, enz.
N.B. De met een * gemerkte nummers zijn verschenen.

De uitvoering geschiedt in kleuren. De grootte van de gravure is 25 × 40, die van de kaart 36 × 50. De prijs per blad is vastgesteld op f 2.—, voor inteekenaren op den geheelen Atlas f 150. Elk jaar zullen gemiddeld 6 à 8 bladen verschijnen. Iedere kaart zal vergezeld gaan van eene toelichting en motiveering van hetgeen is afgebeeld. Deze tekst zal den koopers van den complete Atlas of van eene complete kaart *gratis* worden geleverd.